

Del 1: Kunskapsfördjupning och handledning för personal

Ett viktigt led i skolans värdegrundsarbete är att öka den professionella samsynen i personalgruppen. Lärande samtal som skapar utrymme för reflektion utifrån yrkesrollen är ett sätt att åstadkomma detta.

Innan arbetet med eleverna kan börja är det viktigt att personalgruppen arbetar igenom denna kunskapsfördjupning. Lektionsuppläggen bygger på begrepp och fakta som går igenom här. Kunskapsfördjupningen utgår från tre övergripande frågeställningar:

1. Varför ska skolan arbeta mot rasism?
2. Vad är rasism?
3. Hur ser rasism ut i skolan?

Varje del består av ett antal teoretiska genomgångar samt reflektionsfrågor som kan användas som utgångspunkt för kollegiala lärande samtal. Arbetet går att genomföra vid ett och samma tillfälle, till exempel under en studiedag, eller delas upp på ett antal arbetsplatsträffar.

Om kollegiala samtal

Kollegiala samtal är en form av strukturerat arbete i syfte att utveckla kunskap tillsammans med kollegor. Det handlar både om att utbyta professionella erfarenheter och om att tillsammans ta del av kunskap och forskning. För att lärandet ska fungera är det viktigt att samtalen utgår från en tydlig plan och en systematik som innefattar dokumentation och uppföljning.

Det krävs en eller två personer som leder samtalen. I rollen som samtalsledare ingår att leda och fördjupa samtalen men också att ta ansvar för att se till att diskussionerna utgår från ett professionsperspektiv, snarare än ett allmänt personligt tyckande. Det är också samtalsledaren som ser till att alla får komma till tals och som sammanfattar och dokumenterar diskussionerna

1. Varför ska skolan arbeta med frågan om rasism?

Vad säger lagen?

Enligt lag ingår det i skolans ansvar att både bedriva ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling men också att arbeta förebyggande och åtgärdande mot diskriminering och trakasserier.

”Utbildningen ska (...) förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på”

(1 kap. 4 § skollagen)

Svensk lagstiftning säger att ingen elev får i skolan utsättas för diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling. Det är diskrimineringslagen som reglerar diskriminering och trakasserier medan skollagen reglerar kränkande behandling.

Diskriminering

Enligt diskrimineringslagen har utbildningsanordnaren ansvar för att främja lika rättigheter och möjligheter. Begreppet diskriminering innebär missgynnande eller kränkande behandling utifrån någon av de sju diskrimineringsgrunderna:

- kön,
- könsöverskridande identitet eller uttryck,
- sexuell läggning,
- funktionsnedsättning,
- etnisk tillhörighet,
- religion eller annan trosuppfattning
- ålder.

Trakasserier

Trakasserier definieras i diskrimineringslagen som kränkande handlingar som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Enligt diskrimineringslagen har utbildningsanordnaren ansvar för att förebygga och förhindra trakasserier.

Kränkande behandling

Beteenden eller handlingar som kränker en elevs värdighet men som inte kan kopplas till någon av diskrimineringsgrunderna definieras i skollagen som kränkande behandling. All skolverksamhet som lyder under skollagen är skyldiga att motverka kränkande behandling.

Vad säger skolans styrdokument?

Skolans huvudman och alla som arbetar i skolan har ett ansvar att utifrån styrande dokument arbeta främjande och förebyggande mot kränkande behandling. Likabehandlingsarbetet berör alla delar av verksamheten och det är viktigt att det avsätts tid i undervisningen för att arbeta med värdegrunden.

Följande står i läroplanen, kapitel 1:

Grundläggande värden

”Skolan ska gestalta och förmedla de värden och rättigheter som uttrycks i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Utbildningen ska utgå från vad som bedöms vara barnets bästa och eleverna ska få kännedom om sina rättigheter”

”Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas. Intolerans, förtryck och våld, till exempel rasism, sexism och hedersrelaterat våld och förtryck, ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser.”

”Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som verkar där.

Skolans uppdrag

”En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. I all undervisning är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap inför framtiden samt utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande.”

I läroplanens andra kapitel anges de normer, värderingar och kunskap som eleverna förväntas utveckla under sin tid i grundskolan:

Mål

Skolans mål är att varje elev

- kan göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde samt deras kroppsliga och personliga integritet,
- tar avstånd från att människor utsätts för våld, förtryck, diskriminering och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa andra människor.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper.

Reflektionsfrågor till personalgruppen:

1. Vad innebär det för er yrkesroll att, som det står i läroplanen, ”i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt och normmedvetet förhållningssätt”? Ge exempel både från undervisningen och från andra sociala situationer i skolans vardag.
2. Upplever ni att personalen på skolan har god kunskap kring begreppen diskriminering, trakasserier och kränkande behandling? Varför är det viktigt att i det vardagliga arbetet känna till begreppen och hur de förhåller sig till varandra?
3. Hur kan ni fortsätta arbeta för ett få en gemensam professionell samsyn kring begreppen i skollagen, diskrimineringslagen och läroplanen?
4. Hur kan intolerans, förtryck och våld ta sig uttryck i skolan? Vilka uttryck har ni mött?
5. Hur arbetar ni idag på skolan för att varje elev ska ta ”avstånd från att människor utsätts för diskriminering, förtryck och kränkande behandling”? Ge gärna exempel både från undervisningssituationer och från arbetet med PDK.

Läs mer

På Skolverkets webb finns inspiration och stöd i arbetet med skolans värdegrund. Via länken hittar du mer information om de lagar och bestämmelser som är bra att känna till i arbetet mot främlingsfientlighet och rasism.

[skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framlingsfientlighet--teori-och-regelverk](https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framlingsfientlighet--teori-och-regelverk)

2. Vad är rasism?

Det finns olika sätt att definiera begreppet rasism. Skolverkets definition av rasism och främlingsfientlighet är följande:

”idéer, företeelser och förhållningssätt som i grunden handlar om förutfattade och stereotypa föreställningar om en grupp människor utifrån t.ex. kulturell, etnisk eller religiös tillhörighet”¹

Rasismens historia

Själva ordet rasism började användas på 1930-talet som ett sätt att protestera mot nazismen. Teorin om att människor går att dela upp i olika raser baserat på ursprung och fysiska egenskaper hade dock utvecklats i europeisk vetenskap

¹ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framlingsfientlighet--teori-och-regelverk> (220420)

redan under 1800-talet. Inte minst i Sverige förekom en utbredd satsning på rasbiologisk forskning under början av 1900-talet. Forskningen undersökte bland annat genetiska skillnader mellan det man betecknade som människor från lägre respektive högre stående raser. Statens institut för rasbiologi i Uppsala drevs fram till 1959². Det var inte förrän i slutet av 1900-talet som teorierna om att mänskliga raser bestämde individers begåvning och egenskaper motbevisades.³

Rasistiska idéer i olika skepnader

Rasism har tagit sig olika uttryck genom historien. Det är rasistiska idéer och ideologier som ligger bakom såväl transatlantisk slavhandel och europeisk kolonialisering av andra länder, som förintelsen under andra världskriget och apartheidsystemet i Sydafrika. Själva begreppet rasism kan med andra ord betyda olika saker – det stod för en sak i USA:s söder på 1950-talet och står för en annan sak i dagens Sverige.⁴ Även om rasism förekommit i olika skepnader vid olika tillfällen och på olika platser har de olika rasistiska idéerna och strukturerna det gemensamt att de skapat ojämlika maktförhållanden mellan människor och använts för att kontrollera, förtrycka och till och med utrota grupper av människor.

Från individ till struktur

Rasism handlar både om enskilda individers åsikter, attityder och beteenden men också om generella tankestrukturer och ideologier. Skolans personal ansvarar för att arbeta med sina egna och med enskilda elevers förutfattade föreställningar, attityder och handlingar. Men arbetet behöver också ske på ett övergripande plan. Det arbetet handlar om att titta på normer och strukturer som gör att människor delas upp i vi och dem, värderas olika och blir behandlade olika. Med andra ord handlar det om att bli medveten om hur rasism uppstår på ett strukturellt plan, både i samhället och i skolans vardag.

Normer och hur de påverkar oss

Normer är ett annat ord för de oskrivna regler som vi förhåller oss till i samhället. Vissa normer är positiva och bidrar till att vardagen fungerar. Ett exempel på det kan vara att alla plockar undan sin egen tallrik i skolans matsal. Andra normer är negativa och begränsande. Det kan handla om normer kring

² Rasbiologiska institutets arkiv, Uppsala universitetsbibliotek, <https://www.ub.uu.se/hitta-i-vara-samlingar/verk-och-samlingar-i-urval/rasbiologiska-institutet/> (20220609)

³ "Vi" och "dom" från då till nu, Individuell människohjälp
<https://www.imsweden.org/app/uploads/2020/09/faktaunderlag-rasism.pdf> (20220602)

⁴ *Rasist? Inte jag. Om rasism - en begreppsinventering*, Anders Hellström, Forum för levande historia https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/rasist_-_inte_jag.pdf (20220806)

kön som påverkar elevers gymnasieval eller om normer kring etnisk tillhörighet som påverkar vem som blir kallad till en jobbintervju.

Osynligt för den som följer normen

Normer är ofta osynliga fram till att någon bryter mot dem. När någon låter hela brickan stå kvar på bordet i matsalen blir det tydligt att en osynlig regel brutits. När en kvinnlig elev blir antagen till ett gymnasieprogram där det går flest killar synliggörs den manliga normen på programmet, något som kanske varken elever eller personal tänkt på innan.

Det kan vara svårt för den som följer normen att få syn på den och bli medveten om de fördelar man själv får av att följa normen. Dessa fördelar kallas ofta privilegier och kan handla om hur man blir bemött i sin vardag, vilka förutsättningar man har på arbetsmarknaden och bostadsmarknaden eller om att aldrig behöva svara på frågan ”men var kommer du ifrån – egentligen?”.

Den som bryter mot normen riskerar att få sämre förutsättningar, bli exkluderad eller bli utsatt för diskriminering. På ett strukturellt, samhälleligt plan bidrar detta till att skapa ojämlika maktförhållanden mellan människor. Såhär kan förhållandet mellan normer och makt beskrivas:

”Vi får mer makt och fördelar ju fler normer vi uppfyller. (...) Makt kan beskrivas som möjligheten att påverka sin egen vardag, möjligheten att påverka samhället och möjligheten att ta del av samhällets resurser. Vilka möjligheter man har till detta hänger ofta ihop med till exempel etnisk tillhörighet, funktionsförmåga, hudfärg, kön, sexualitet, ålder och trosuppfattning. Det handlar alltså om fördelar och nackdelar och vilka som får synas och höras.”⁵

Vithetsnorm och rasifiering

Ett exempel på en norm som är utbredd och existerar på många plan i samhället är vithetsnormen. Sociologen Ruth Frankenberg menar att vithet, det vill säga att ha vit hud och att bli identifierad av andra som vit, är att ”ses som normal” i en europeisk och nordamerikansk kontext.⁶ Begreppet kommer ursprungligen från USA och uppstod i spåren av landets långa historia av slavhandel och förtryck av svarta. Såhär definierar RFSU Ungdom begreppet:

”Vithetsnormen sätter ord på det som ger fördelar i samhället, det som privilegieras. Vithet är en social konstruktion som beskriver en maktposition i samhället och är något som ger en person eller grupp privilegier. Vem som

⁵ Från metodmaterialet Normer och trygga möten (Göteborgs Stad).
<https://goteborg.se/wps/wcm/connect/5a5e6da9-847a-406b-ab3d-f3c9bd8ae2e0/Normer+och+trygga+m%C3%B6ten.pdf?MOD=AJPERES> (20220420)

⁶ ”Vita privilegier under lupp”, Expo <https://expo.se/2020/09/vita-privilegier-under-lupp> (20220609)

uppfattas som vit eller vilka egenskaper och beteenden som kopplas till vithet kan variera över tid och i olika sammanhang.”⁷

Vithetsnormen beskriver med andra ord föreställningen om att vit hudfärg är det neutrala och den ”normala” hudfärgen som alla andra hudfärger avviker ifrån. Det resulterar bland annat i att personer med vit hud sällan benämns som just vita, medan personer som inte är vita ofta beskrivs utifrån sin hudfärg, även när detta inte är relevant.

Vithet hänger också ihop med rasifiering, ett annat begrepp som ursprungligen kommer från USA. Begreppet innebär att människor kategoriseras och tillskrivs egenskaper utifrån sitt utseende. Alla människor rasifieras, även vita.

Strukturell rasism

Under åren har det funnits olika förklaringsmodeller till rasism. I samtida forskning och i den pågående samhällsdebatten utgår man idag ofta från ett strukturellt perspektiv på rasism. I Skolverkets artikel Normkritisk pedagogik – ett sätt att motverka strukturell rasism i skolan (2017) beskrivs rasism som:

*”ett strukturellt fenomen, där normer och föreställningar ligger till grund för hierarkier och en ojämn fördelning av makt och privilegier.”*⁸

Det är en förklaringsmodell som handlar om normer, strukturer och maktförhållanden på grupp- och samhällsnivå. Rasism handlar om gränser mellan vi och dem, om grupper av människor som värderas olika baserat på hudfärg, religion, etnicitet eller kulturell tillhörighet. Att kategorisera människor och placera in grupper på olika ställen i en hierarki är del av en rasistisk tankestruktur.⁹

Normkritisk pedagogik som verktyg

Normkritisk pedagogik fokuserar på att synliggöra normer och strukturer med avsikt att förändra dem – istället för att peka ut det som anses avvika. Det är alltså ett verktyg som vänder blicken mot det anses vara ” normalt ” snarare än på det som avviker, i syfte att motverka kränkande behandling, trakasserier och diskriminering. I förlängningen handlar det ofta om att också vända blicken mot sig själv och titta på vilka normen man själv upprätthåller.

Normkritik kan användas som ett konkret verktyg i arbetet mot rasism i skolan, till exempel när det kommer till att analysera bilder och material eller för att

⁷ <https://rfslungdom.se/ordlista/vithetsnorm-2/> (20220609)

⁸ Läs hela artikeln här:

<https://www.skolverket.se/download/18.653ebcff16519dc12ef364/1539586816611/normkritisk-%20%20%20%20pedagogik-ett-satt-att-motverka-strukturell-rasism-i-skolan-2017.pdf>

⁹ <https://www.imsweden.org/app/uploads/2020/09/faktaunderlag-rasism.pdf> (20220609)

lyfta diskussionen från individnivå till grupp- eller samhällsnivå. Med ett normkritiskt perspektiv ökar också möjligheterna att få syn på de strukturer i skolan som skapar risk för diskriminering eller trakasserier.

Reflektionsfrågor till personalgruppen:

1. Ägna en stund åt att reflektera kring definitionen av begreppet rasism. Finns det fler definitioner av rasism som är relevanta här? Kom ihåg att hela tiden utgå från ett professionellt perspektiv.
2. Hur ser kunskapen i gruppen ut när det kommer till begreppets historia? På vilka sätt är kan det historiska perspektivet bidra till arbetet mot rasism på skolan idag?
3. Rasistiska idéer och strukturer har tagit sig olika uttryck genom historien. Kan gruppen ge exempel på hur dessa tar sig uttryck i dagens samhälle?
4. Hur ser kunskapen i gruppen ut när det kommer till strukturell rasism? På vilka sätt arbetar ni idag utifrån detta begrepp i arbetet mot rasism på skolan?
5. Utifrån er yrkesroll, hur uppfattar ni sambanden mellan rasism och normer? Upplever ni att det idag finns en medvetenhet i personalgruppen kring normer generellt? På vilka sätt?
6. Upplever ni att eleverna är medvetna om begreppet normer? Vilka normer tror ni påverkar era elever mest? Vilken professionell erfarenhet finns i gruppen av att diskutera normer med eleverna? Hur har det arbetet sett ut?
7. Vilken erfarenhet finns i gruppen av att arbeta normkritiskt i skolan?
 - I vilka sammanhang har det fungerat bra?
 - I vilka sammanhang har det fungerat mindre bra?

3. Hur ser rasism ut i skolan?

De senaste åren har rapporter från bland annat Barnombudsmannen, Rädda Barnen och Friends visat att barn idag riskerar att utsättas för rasism på många arenor i livet, inte minst i skolan. I rapporten Om barns och ungas utsatthet för rasism (2021) beskriver Barnombudsmannen läget såhär:

”Rasism är en del i barns vardag från tidig ålder och kommer till uttryck på många olika sätt. Barn osynliggörs, misstänkliggörs, de får utstå verbala trakasserier, hot och våld. Barn utsätts för rasism i olika miljöer av både andra barn och vuxna. Många upplever en hård rasistisk jargong i framför allt skolan där det rasistiska språkbruket normaliserats”¹⁰

¹⁰ Ta del av rapporten i sin helhet här:

https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/om-barns-och-ungas-utsatthet-for-rasism_2021.pdf

I rapporten, som gjorts på uppdrag av regeringen, uppger barn själva att det är vanligast att utsättas för rasism i skolan, på sociala medier och på offentliga platser som kollektivtrafiken. Barn med erfarenhet av att bli utsatta ger i rapporten flera konkreta exempel på hur rasism kan ta sig uttryck. Såhär sammanfattas barnens erfarenheter:

”Vissa barn vi träffat vittnar om att de blivit utsatta för fysiskt våld. Mer vanligt är psykiskt våld, osynliggörande, misstänkliggörande, skämt, jargonger, och nedsättande ord som sker ofta både i skolan och utanför”¹¹

Om en elev blir missgynnad eller utsatt för kränkande behandling med koppling till sin religion eller etniska tillhörighet handlar det om diskriminering respektive trakasserier. Stiftelsen Friends kartlägger varje år tryggheten på skolor runtom i landet. I 2021 års kartlägningsrapport framkommer att etnicitet idag är den vanligaste grunden för trakasserier i skolan. I rapporten anger 16% av de elever i årskurs 6-9 som uppger att de blivit utsatta, att trakasserierna varit kopplade till diskrimineringsgrunden etnicitet. Sammantaget visar rapporten att rasistisk mobbning och diskriminering drabbar omkring 4% av eleverna mellan årskurs 3 och 9 i svenska skolor. Forskning som rapportförfattarna hänvisar till visar också att barn som invandrat är en av de grupper som är mer utsatta än andra för kränkningar och mobbning. Såhär beskrivs begreppet rasism i skolan i rapporten:

”Rasism i skolan bygger ofta på att barn som avviker från rådande normer löper större risk att bli utsatta för mobbning. (...) Vi kan alltså se att barn som avviker från normen kring vithet utsätts i högre grad för trakasserier än barn som innefattas i normen”¹²

I Rädda barnens rapport Vuxna – vad gör dom? (2021) uppger var fjärde elev som besvarat rapportens enkät att de varit med om att en annan elev blivit utsatt för rasism. Samtidigt framkommer det i rapporten att många barn och elever uppfattar det som att vuxna inte tar deras berättelser om rasism i skolan på allvar.¹³

Reflektionsfrågor till personalgruppen:

1. Vad är era tankar om att skolan är en av de vanligaste platserna där barn blir utsatta för rasism?
2. Känner ni igen de olika uttrycken för rasism som ges i exemplen ovan? Hur ser det ut på er skola? Förekommer fysiskt våld? Psykiskt våld?

¹¹ Om barn och ungas utsatthet för rasism, sid. 12

¹² Ta del av rapporten i sin helhet här:

https://friends.se/uploads/2021/08/Friendsrapporten_2021.pdf

¹³ Ta del av rapporten i sin helhet här:

https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/vuxna_vad_gor_dom_webbfil_210708.pdf/

3. Vad är era tankar om att etnicitet är den vanligaste grunden för trakasserier i skolan? Stämmer det överens med den bild som era enkäter, undersökningar och kartläggningar ger?
4. Vad tror ni det beror på att barn och elever uppfattar det som att vuxna i skolan inte tar deras berättelser om rasism på allvar? Hur tror ni att era elever uppfattar er?

Nästa steg: Öka elevernas delaktighet i likabehandlingsarbetet

När ni i personalgruppen arbetat med frågeställningarna ovan är det nu dags att involvera eleverna. Deras delaktighet är central för att skolans systematiska likabehandlingsarbete ska fungera. Eleverna kan och bör bidra i alla delar av arbetet, från kartläggning och planering av mål och åtgärder till implementering och utvärdering.

Tanken är att det arbete eleverna utför under lektionspassen ska dokumenteras och på konkreta sätt användas som en del i likabehandlingsarbetet och i framtagandet av planen mot diskriminering och kränkande behandling.

Om plan mot diskriminering och kränkande behandling

Det är diskrimineringslagen (kap. 3) och skollagen (kap. 6) som reglerar att skolor ska upprätta en plan mot diskriminering och kränkande behandling och arbeta med aktiva åtgärder.

Kap. 3 Diskrimineringslagen

3 § Arbetet med aktiva åtgärder ska genomföras fortlöpande och tidplaneras.

Arbetet med aktiva åtgärder:

1. undersöka om det finns risker för diskriminering eller repressalier eller om det finns andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter i verksamheten,
2. analysera orsaker till upptäckta risker och hinder,
3. vidta de förebyggande och främjande åtgärder som skäligen kan krävas, och
4. följa upp och utvärdera arbetet enligt 1-3.

Kap. 6 Skollagen

Aktiva åtgärder mot kränkande behandling

- Målinriktat arbete – varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever
- Skyldighet att förebygga och förhindra kränkande behandling

- Plan mot kränkande behandling

Huvudmannens ansvar

- Huvudmannen ska se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling (Skollag kap. 6, §7)
- Huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever (Skollag kap. 6 §8)

Vad ska planen mot diskriminering och kränkande behandling innehålla?

Enligt skollagen kap. 6 ska planen innehålla följande:

1. Åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling
2. Redogörelse för hur man genomfört de åtgärder man planerade i föregående års plan.
3. Vem som är ansvarig för att åtgärderna genomförs och hur dessa ska följas upp och utvärderas.
4. Verksamheten rutiner för akuta situationer.
5. Elevers delaktighet

Ett systematiskt arbete

PDK ska upprättas årligen. Det handlar om att systematiskt kartlägga elevernas upplevelse av utsatthet och om att dokumentera, analysera och kritiskt granska den insamlade kunskapen. Utifrån dessa kunskaper om

den egna vetenskapen, tillsammans med kunskap från forskning, kan insatser och åtgärder för förbättring genomföras. Det är viktigt att planen följs upp och utvärderas.